مسئوولیت متن و شکل بدوش نویسندهٔ مضمون میباشد، عقیدهٔ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد

محمد صالح گردش ١٤/٠٦/٢٠٢٤

تداوم واژهٔ دوانمَن

«دوانمَن» از واژه های اوستایی ست که در یسنا، هات ٤٤ آمده است و در جاهای دیگر اوستا چنان که در تیریشت به هیئت «دونمن» آمده است. این واژه در اوستای پورداود به معنی «ابر» شده است و در گزارش پهلوی اَور awr شده است که در پارسی ابر است.

این که واژهٔ پهلوی اَورawr در زبان پارسی ابر شده باشد، شک و تردیدی نیست، اما ریشه واژهٔ دونمَن(دوانمَن) نیز در زبان پارسی موجود است و آن واژهٔ « تومن» است و تومن در زبان پارسی عبارت از مهی غلیظ و تیره ایست که بیشتر در نتیجه سردی و برودت هوا در سطح زمین قرار گرفته و سبب تیره گی می شود چنان که انسان قادر به شناخت و رؤیت اشیاء در چند متری و حتی یک متری نمی گردد و این پدیدهٔ طبیعی به همین نام مسمی است و اما ابر، تیره گی دیگری ست که در سطح بالایی زمین قرار گرفته عامل ریزش برف و باران می گردد. تا آنجا که می دانم در زبان های ترکی و روسی نیز واژهٔ تومن کاربرد دارد که این رابطه را می توان یکی از مشترکات پارسی با زبان ترکی و هم زبان روسی به حساب آورد. به نظر می رسد واژهٔ دونمن در اوستا اصلاً به هیئت دومَن و یا هم تومَن اداء می گردیده است و در چنین حالات حرف ماقبل از «ن» با حرف مابعد یعنی«م» ادغام می شده و حرف نون از تلفظ می افتاده است. اما بعد ها پیروان آیین زردشتی با فاصلهٔ زمانی از عصر اوستایی و نیز نفوذ زبان های دیگر و دور ماندن پیروان آن آیین از زادگاه و فرهنگ شان چنین اشتباهاتی را دچار شدند چنان که استاد پورداود، بعدها اوستای را که به دسترس داریم با قرائت زردشتیان متوطن سرزمین هند ترتیب و تدوین نمود.

این که در زبان اوستایی چرا چنین پدیده تیرهٔ طبیعی را دومن(دونمن) می گفته اند، به جستجوی ریشه این واژه به زبان های اوستایی و پهلوی می پردازیم:

تِمَنگه واژه ایست به معنی تاریکی و تیره گی طوری که در یسنا، هات ٣١ و یسنا، هات ٤٤ آمده است.

این واژه در زبان پهلوی«توم» و در فارسی «تَم» به معنی پرده ی که در چشم کشیده شود، می باشد.

چنان که ابن یمین گوید:

نرگس نشان سروری اندر جبین تو
بیند اگر چه در بصرش آفت تم است.

همین گونه یکی از واژه های ترکیبی اوستایی و از همین ریشه، «تِمَس چِتهرَ» به معنی تیره نژاد یا نژاد سیاه است. چنان که در معنی واژهٔ ویانا گفته شد بعضی از واژه های پهلوی که به حرف «س» خاتمه می یابند در زبان پارسی به «هـ» بدل شده اند. در این جا یاد آور می گردم که ریشه واژهٔ دومن در اوستا نیز همین جزء تِمَس که در ترکیب واژهٔ ترکیبی تمس چیتهر موجود است، می باشد که در پهلوی توم و

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکې په ځیر و لولئ

در پارسی تَم(تومَ) شده است. بنابراین یادآور می گردم چنان که واژۀ دونمن(تومن) اوستایی در پهلوی اور(ابر) گردیده است از لحاظ ریشه واژه ها در آن زبان تعمق نگردیده و یا این که خواسته اند به خاطر روشن شدن و درست فهماندن معنی واژه، آن را به اور(ابر) برگردان نمایند.
همینگونه واژه های «وریز» در زبان پشتو و «ابر» در پارسی واژه های اند از ریشه واژۀ اور از زبان پهلوی.
سخن دیگر در مورد واژۀ دوانمن در اوستا که به هیئت دونمن نیز آمده است به نظر این قلم طوری بوده که در زبان پهلوی، حرف «ن» ماقبل از «م» نوشته می شده اما خوانده نمی شده یعنی حرف ماقبل«ن» با حرف مابعد، یعنی حرف «م» مدغم می شده و در این جا عملیه ی ادغام صورت می گرفته چنان که این مورد در زبان عربی معمول است یعنی واژۀ دوانمن به هیئت دوامن خوانده می شده و صورت دونمن به هیئت دومَن یا تومَن، یعنی به هیئت ادایی امروزی آن اداء می گردیده است. از جمله می توان یکی دیگر از واژه های اوستایی را در این جا یادآوری نمود و آن است واژۀ «نانمن» که در اوستا به هیئت «نامن» نیز آمده که در پارسی «نام» شده است. و هم طوری که ملاحظه می شود حرف «ن» اخیر این واژه در زبان پارسی از نوشته و هم از اداء افتاده است. از همین موارد اند واژۀ زانم(زام) که در زبان پارسی زم و زمین شده است و در پشتو «زمکه» گویند.
موضوع اخیری را که در این جا نوشتم باید در باره اش تحقیق و پژوهش هایی صورت پذیرد و در صورتی که این نظر بعد از تحقیقات تأیید گردد، دگرگونی ژرفی در تجدید و دو باره خوانی واژه ها و متون اوستا پدید خواهد آمد.

منابع:

۱- گردش، محمدصالح. در معنی چند واژۀ اوستایی و پهلوی. (تداوم واژۀ دوانمن. صص۶۸-۶۶) . مزارشریف. مطبعۀ صورتگر، زمستان ۱۳۹۳ هـ خورشیدی.
۲- پورداود، ابراهیم. یادداشت های گات. ها. انتشارات اساطیر، ۱۳۸۱ خورشیدی
۳- دیوان ابن یمین. با تصحیح و مقدمۀ سعید نفیسی. طهران: انتشارات مروج، ۱۳۱۸

لینک آرشیف محترم محمد صالح گردش

http://www.afghan-german.com/tahLiLha/EditAutor.aspx?90

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکې په ځیر و لولئ